

Dear colleague,

The Wales You Want

The future is yours to write

Welsh Labour's preparations for the 2016 elections to the National Assembly - our Welsh Parliament - have reached a crucial stage. We are grateful for the many submissions sent to us so far and for the meetings that have taken place with a variety of stakeholders.

We have now entered our final phase of pre-manifesto consultation, entitled **The Wales You Want** and hope you will join us in generating the ideas that will shape our country in the coming decade. There are four key themes to our consultation:

A Prosperous and Secure Wales
A Healthy and Active Wales
An Ambitious and Learning Wales
A United and Connected Wales

These themes will be framed by our values of fairness, equality, social justice and sustainable development. In the coming months we intend holding discussions that will turn these themes into the ideas that will underpin our 2016 Welsh Labour manifesto.

Ken Skates AM has been asked to co-ordinate this work and will be supported by Welsh Labour officials.

For more information about the consultation process or to arrange a meeting please email:

WalesYouWant@labour.org.uk or call Martin Eaglestone on 02920 877708.

We look forward to hearing from you, meeting with you and working together to deliver **The Wales You Want**.

Best wishes

Rt Hon Carwyn Jones AM
Welsh Labour Leader
Annwyl gyfaill,

Ken Skates AM
Manifesto co-ordination

Annwyl gyfaill,

Cymru Eich Gobeithion

Mae'r dyfodol yn eich dwylo chi

Mae paratoadau Llafur Cymru ar gyfer etholiadau 2016 y Cynulliad Cenedlaethol - Senedd Cymru - wedi cyrraedd cyfnod tyngedfennol. Rydym yn ddiolchgar am y cyflwyniadau niferus a anfonwyd atom hyd yn hyn ac am y cyfarfodydd a gynhaliwyd gydag amrywiaeth o randdeiliaid.

Rydym bellach wedi dechrau cyfnod olaf ein hymgyngoriad cyn manifffesto, sef **Cymru Eich Gobeithion** ac yn gobeithio y byddwch yn ymuno gyda ni i greu'r syniadau fydd yn ffurfio ein gwlad yn ystod y degawd i ddod. Mae pedair thema allweddol i'n hymgyngoriad:

Cymru Ffyniannus a Chadarn
Cymru Iach ac Egniol
Cymru Uchelgeisiol sy'n Dysgu
Cymru Unedig a Chysylltiedig

Bydd ein gwerthoedd o degwch, cydraddoldeb, cyfiawnder cymdeithasol a datblygu cynaliadwy wedi eu gwau drwy'r themâu hyn. Dros y misoedd i ddod, ein bwriad yw cynnal trafodaethau fydd yn troi'r themâu hyn yn syniadau fydd yn ategu manifffesto Llafur Cymru 2016.

Gofynnwyd i Ken Skates AC gydlynw'r gwaith hwn a chaiff ei gefnogi gan swyddogion Llafur Cymru.

Am fwy o wybodaeth am y broses ymgynghori neu i drefnu cyfarfod, anfonwch e-bost:

WalesYouWant@labour.org.uk neu ffoniwch Martin Eaglestone ar 02920 877708.

Edrychwn ymlaen at glywed oddi wrthyhych, eich cyfarfod a chydweithio i gyflawni **Cymru Eich Gobeithion**.

Cofion gorau

Y Gwir Anrhydeddus Carwyn Jones AC
Arweinydd Llafur Cymru

Ken Skates AC
Cydlynnydd manifffesto

THE WALES YOU WANT

**Pre-Manifesto Consultation
(July-October 2015)**

CONTENTS

- **Foreword**
- **Introduction**
- **Delivering on our 2011 Promises**
- **The Next Challenges**
- **Key Themes for the next Welsh Parliament**
 - Prosperous and Secure Wales,
 - Healthy and Active Wales,
 - Ambitious and Learning Wales,
 - United and Connected Wales.
- **The Wales You Want - Let's Talk**

FOREWORD BY CARWYN JONES AM

WELSH LABOUR LEADER

What sort of Wales do we want to live in by 2021? That must be the guiding question for us as we develop our 2016 manifesto. We need to look beyond the challenges facing us today and think about the opportunities that we can deliver for our children tomorrow.

We want a bright, busy Wales - where every school is a good school, where care is provided closer to home, and where a balanced work and family life are both secure, and rewarding.

Building this kind of Wales won't be easy. With five more years of Tory Government in Westminster intent on further cuts and limiting public services, we will need to be more inventive, more agile, and more innovative in how we deliver.

That is why we need a bigger, wider conversation about our manifesto. There is plenty of success we can draw on. Our creative industry sector is booming, and through record inward investment and high-profile international events, Wales has never had a stronger worldwide recognition. There is a new momentum in the performance of our schools and despite the budget cuts, we are spending more on our NHS than ever before.

But that's only the start. This is about the future.

As we start our discussion about the Wales You Want - there are four broad themes which will shape our manifesto. They're as follows:

Prosperous and Secure Wales

We are vibrant, creative country and through hard work and tough choices, we have established ourselves on the world stage. Now it is time to build on these foundations. By improving economic performance further we can achieve the security of income, a safe home and a better future for more Welsh families.

Healthy and Active Wales

Too often, our discussion about a healthy Wales starts and stops with the state of our NHS - or even our local hospital. Sustaining a safe and modern NHS will be a huge challenge for us - but the conversation we need about the future must go a lot further than that. We need to talk more about personal responsibility, about active lifestyles and the public health agenda.

Ambitious and Learning Wales

Nothing is more important for the future than improving education and skills in Wales. That has been a huge focus for us over the life of this Government. We also need to think about more and better apprenticeships - making our HE and FE genuinely world class.

United and Connected Wales

This final theme focuses on what brings us together as a country – both in a literal sense, through our infrastructure – road, rail and broadband – but also in a cultural and political sense. We want unity in Wales behind the things that matter – we want long-term buy-in to our long-term vision for the country. A country that is fair, but thrives on, and celebrates success. What will be the policies and messages be that will bring Wales together?

So now, it is over to you. This document is intended to get you thinking and to get you involved. We want to hear from you about the Wales you want.

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Cerys Jones', written in a cursive style.

THE WALES YOU WANT

Pre-Manifesto Consultation

1. INTRODUCTION

1.1 In this pre-manifesto consultation our aim is to lead a debate on the vision that will help Wales to meet the challenges of the future. We need your help in this vital task. That is why we are calling this consultation - **"The Wales You Want"**.

1.2 Over the coming months we want to gather ideas and ensure a good quality of debate on the policies Wales needs for the future. This in turn will help to deliver new solutions for the Fifth term of the National Assembly - the **Welsh Parliament**. The discussions we now hold will shape ideas for Welsh Labour's manifesto for the elections to be held on May 5th 2016.

1.3 We invite you to tell us about **"The Wales you Want"** so that, together, we can keep improving our country. Welsh Labour will face those challenges - shaped by our lasting values and desire for greater social justice, equality, and sustainability, being proud of our record of delivery in the Welsh Government, but ready to face the next chapter for Wales.

1.4 No one can be in any doubt that the challenges we face are made more difficult by the result of the UK General Election. We are saddened that there will not be a partnership of Labour Governments to serve the people of Wales. Following on from the Conservative Queen's Speech we must now await to see further details of how the UK Tory manifesto will be applied across the UK. There can be little doubt that Wales faces significant challenges across many parts of the Conservative agenda: fair funding for Wales, welfare reform, privatisation and marketization of UK public services, the EU debate and the attack we can already foresee on the labour movement including our affiliated trade unions.

1.5 But none of this can hold us back from the vital task of debating the ideas for the next Welsh Parliament, and developing a 2016 manifesto:

- that builds on our record, and Wales' best opportunities,
- helps to provide solutions to the economic, social and environmental changes facing communities across Wales,
- faces the future with confidence.

1.6 In spite of the UK General Election result Wales must show it has bold ambition for the future. Welsh Labour's challenge is to deliver hope for the next term of the Welsh Parliament and to continue driving an effective political response to all of these challenges.

1.7 This final round of policy consultation builds upon the *"Challenge 2020"* discussion papers issued at Welsh Labour conferences in 2013 and 2014 and the results of all our discussions will be considered by Welsh Labour at a Special Policy Forum in November 2015. After that date the manifesto is prepared for the May 2016 elections.

We look forward to you sharing ideas as we shape Welsh Labour's Manifesto.

2. DELIVERING ON OUR 2011 PROMISES

2.1 Our work for the 2016 elections will build upon the progress made since the last Assembly elections. In June 2015 the Welsh Labour Government published the final annual report on the progress made in delivering our 2011 manifesto. This can be found on the Welsh Government website - "Programme for Government" - [here](#).

2.2 The Welsh Labour Government's achievement include delivery on our flagship election commitments: 500 Community Support Officers on our streets, a doubling of Flying Start childcare provision, longer GP opening hours, Jobs Growth Wales exceeding its targets and school spending growing over this Assembly term. The achievements in greater detail include:

- Nearly 15,000 young people into work thanks to our Jobs Growth Wales programme.
- Securing £144 million of EU and Welsh Government money over the next four years to fund 52,000 apprenticeships in West Wales and the Valleys.
- We have retained and extended the concessionary bus fares scheme.
- Students better off by over £5000 a year thanks to our tuition fees policy.
- 11% improvement in GCSE results, closing the gap with England from 8.9% to 1.4% at Level 2.
- A living wage for NHS workers across Wales for the first time.
- Record inward investment, creating and safeguarding over 10,000 jobs.
- During 2014/15 inward investment has been the best for thirty years.
- More than 110,000 new jobs have been created in the private sector.
- In 2013, workplace GVA in Wales grew by 3.4% year on year, well above the UK increase of 2.6% and the joint-highest rise anywhere in the UK.
- We have signalled our intent to abolish the Right to Buy, helping to protect social housing.
- We introduced a £55 cap for non-residential care, provision unique to Wales.
- Delivering 10,000 affordable homes, bringing 5,000 empty properties back into use, 5,000 households benefiting from Help to Buy Wales.
- Creating 5,000 job opportunities for those in workless households through our Lift programme.
- Doubling the number of children benefitting from Flying Start to 36,000 - nearly a quarter of all children aged 0-3.
- The Pupil Deprivation Grant will be worth £1,150 per Free School Meal pupil by 2016.
- Ahead of England on 12 A-level subjects, including Maths, History and Chemistry.
- Delivering on our promise to protect frontline spending on schools by 1% above the block grant.
- Made available more than £100m of additional funding for Welsh schools over the current Assembly term.
- Breaking new ground with our Active Travel Act which will make Wales greener, healthier and more active.
- Secured the new European funding programmes worth over £2bn, and driving total investment of almost £3bn - now at risk with the Tories EU referendum.
- Over 500 Community Support Officers making our streets safer.
- Leading the UK on progressive procurement policies.
- Halting blacklisting and umbrella payment arrangements in the construction industry & secured a fair deal for farmworkers.
- Legislated to create a ground-breaking "opt-out" system for organ donation.
- We spend £120 more per head in Wales on Health & Social Care, compared to England - using the Treasury's own figures.
- Transforming social care in Wales through our Social Services and Well-being (Wales) Act.
- Cancer patients are more likely to be seen within target time than in England.
- Delayed transfers of care in Wales are falling, in England they are at a record high.

- Our TB eradication programme is resulting in a reduction of new cases, and fewer animals being killed. No badger cull in Wales.
- We spend more on the cancer drugs available through the cancer drugs fund in England via our own, fairer, drugs approval system.
- We have committed or already invested over £3bn since 2012 in infrastructure to support our economy and public services.
- We have built new schools and colleges across Wales, through the 21st Century Schools programme, the Tories axed their capital programme in England.

2.2 This progress was achieved despite of the £1.4 billion Tory cuts to the Welsh Budget.

This was a budget cut of 8% in real terms since 2011. The result of the UK General Election has now set a part of the political scene for the 5th term of the Welsh Parliament. There is always a need for dialogue, and joint action, across a range of inter-governmental issues - not least to maintain a sensible debate on issues like the European Union and on Human Rights. But such dialogue is also vital to secure infrastructure investment and to speak up with our Labour Parliamentary colleagues on those vital matters which are not devolved to Wales. We will be guided by Welsh Labour values - we believe that austerity is failing people, and the focus has to be on infrastructure investment, stimulating growth and our future prosperity, building a just and sustainable future. We know innovation, digital and technological change must be embraced - but always remembering the society, and the shared and common values they should serve.

3. THE NEXT CHALLENGES

3.1 Work undertaken during this Assembly term has helped our understanding of the significant changes that face Wales in the coming decades. The report prepared by Wales Public Services called **"Future Pressures on Welsh Public Services"** (see [here](#)) alongside the analysis of the Institute for Fiscal Studies titled **"Scenarios for the Welsh Government Budget to 2025-2026"** ([here](#)) set out a number of stark implications for the next Welsh Parliament and the Government of Wales. We can also reflect upon the valuable discussions that formed part of the work behind the recent Future Generations Act ([here](#))

3.2 The strategic challenges to be addressed include:

- A **growing population** - up from 3 million to some 3.2 million by 2025,
- An **ageing population** placing additional pressures on public services, care and health services,
- Supporting jobs, being able to **raise productivity, secure economic growth and increasing prosperity** for the country,
- Finding ever more **innovative and radical responses** for changes to, and efficiencies to be made in our public services, especially in a digital era, and in order to meet rising public expectations,
- Not having control over **UK Budgetary decisions** and facing important decisions about future taxation arrangements for Wales,
- Achieving fair funding that better recognises the needs of Wales,
- a UK Government increasingly focused on examining its relationship with the European Union,
- Making the changes that can secure Wales for **Future Generations** including the ongoing challenge of carbon reduction to meet climate change objectives,
- Reforming the **Governance of Wales**, and keep improving leadership in our public services,
- Acting to support Wales' unique characteristics - a bilingual nation, with special natural resources, largely **rural** but with **Valleys communities** that have long term challenges, and significant **urban centres** that often have close socio-economic ties to neighbouring regions. There are also significant sub-regional identities, not least in North, Mid and West Wales.

4. KEY THEMES FOR THE NEXT WELSH PARLIAMENT

4.1 The key themes that shape this pre-manifesto consultation for the Fifth term of the National Assembly, our **Parliament for Wales** are:

- **Prosperous and Secure Wales,**
- **Healthy and Active Wales,**
- **Ambitious and Learning Wales.**
- **United and Connected Wales.**

4.2 These themes will make sure Welsh Labour can:

- provide more hope, life opportunities and a solid foundation for the next generation,
- encourage growth, prosperity, employment and greater connectivity in transport, communication and broadband in the Welsh economy,
- build upon our record of tackling poverty that we know still blights too many lives in Wales,
- reform public services and governance in Wales, to help sustain services over the coming years,
- build more homes, and offer support for those in greatest need,
- lead a healthier, active nation,
- drive forward our ambition of closer integration between health and social services,
- support safe and secure communities,
- support older persons, with a high quality of care where required,
- continue developing bilingualism, and increasing the pool of Welsh speakers,
- encourage a culturally and artistically diverse country,
- support the country's special environment and character,
- meet our obligations to live sustainably and to promote equality and social justice.

4.3 From these discussions will emerge the information that is required to inform:

- a **Programme of Legislation** (we believe in powers for a purpose), and
- the use of newly devolved **powers of taxation** (we believe in taxation for a purpose).

These are underpinned by the **Welsh Budget** process. The decisions will also include vital decisions on the **Wales Infrastructure Investment Plan** which is also informed by funding allocations from the UK Treasury and our negotiations over European Union funds.

THEME ONE: PROSPEROUS AND SECURE WALES

5.1 We recognise that the people of Wales want prosperity and security. It is through the improved economic performance of our nation that people will achieve the security of income, a home and a better future for their family.

5.2 There have been a number of major successes in the Welsh economy since 2011. The progress that has been delivered across: Life Sciences, the Creative Industries, investment in Enterprise Zones, driving City Region collaboration, promoting Tourism, supporting arts and sport events, promoting Wales abroad, supporting anchor companies, securing approval of the new Rural Development Plan for Wales, expanding the food and drink industries, supporting a diverse energy base, investing in Next Generation broadband and supporting Rail, road and air investment.

5.3 A Welsh Labour Government will never shy from vital interventions in the economy, especially where that has been necessary to drive improvement (e.g. Cardiff International Airport). Unlike the Tories we don't talk down the future of the airport, as we want Wales to succeed. We will act to build the economy of Wales.

5.4 Like others we support the need to strengthen City Regions outside of London and with the necessary funding we are willing to play our part in emerging City Deals. We see the value of improved support for Science, Technology, Engineering and Maths. We know that skills training and apprenticeships are so vital to our future and welcomed the recent announcement that, with vital support from the EU, 52,000 apprenticeships would be supported in Wales over the next five years. The demands of innovation, knowledge and the digital economies have to be met. There are new skills to be acquired and new talents to be nurtured that may displace some traditional skills.

5.5 The Wales Infrastructure Investment Plan has provided a pipeline of investment projects that, aligned with new and innovative borrowing powers, brings sound planning and increasing certainty to the vital investment in the future infrastructure of our nation. This covers all parts of Wales: from the need to improve the A55 across North Wales, develop an M4 relief road, invest in the South Wales Metro and North-South rail infrastructure to 21st century schools, next generation broadband and flood relief schemes. We will continue this work.

5.6 Our challenge now is to make the changes needed to create a modern, dynamic prosperous Wales by 2021. Our small and medium sized businesses require ongoing support. The industrial valleys are still suffering the loss of mass employment in the coal, slate and steel industries and industrial and manufacturing policy must continue to be strengthened as we seek to sustain these communities in the coming years. We have recognised the value of a mixed Energy sector to Wales in terms of new investment and supply chains. We have seen the UK Tory Government move against onshore wind generation and recognise the negative impact this could have on Wales.

5.7 Wales has a great record on training and skills development, much of that funded in partnership with the European Union. While we continue to recognise the value of such investment the pressures on Budgets means we must increasingly look to other partners to share this responsibility. This in turn impacts on provision in Further Education and the nature of lifelong learning opportunities.

5.8 Welsh Labour remains committed to expanding the economy, supporting jobs and delivering a fair deal at work. We will continue to secure a better deal for those in work in Wales taking action against exploitation at work, including Gangmasters, seeking a move from the culture of zero hour contracts, enforcing the national Minimum Wage and encouraging the use of Living Wages to help improve family life in Wales.

5.9 Likewise Wales has strong mutual and co-operative work traditions. In this current Assembly term the Co-operative and Mutuals Commission has detailed a number of ways in which these traditions remain relevant to our contemporary challenges and can contribute to sustaining communities and services for the future.

5.10 We know that the security people aspire for is delivered through good living conditions. A secure Wales will benefit greatly from adopting the principle and practice of early intervention. Taking action through investment early in the life cycle of any given situation to help change long term patterns of behaviour, prevent issues arising rather than constantly reacting, and by thinking about the outcome achieved by Government investment.

5.11 It is surely better to build a secure future by investing in prevention. By helping to change patterns of behaviour and reduce pressures we can help avoid the far greater levels of spending at latter stages. In housing and in the re-ablement of citizens - the sooner the intervention, the stronger the long term improvements and security of our country. Welsh Labour firmly believes that such early intervention investments are essential to a secure future for Wales.

5.12 By investing in the future we will continue to help tackle child poverty and assist our young people in finding opportunities. Jobs Growth Wales was one example where it was our Welsh Labour Government that stood by young people, in the teeth of the global economic storm, to provide hope and opportunity for the future. Our supporting people strategies have helped to support young people, vulnerable women and others in a variety of challenging life situations. But poverty is still hitting the life chances of too many young people and we look to strategies of early intervention to underpin tackling poverty as a cornerstone of our 2016 manifesto.

5.13 We have recognised that future security depends on providing decent living spaces for people. We have invested in the regeneration of communities - as we know that secure homes, and good living conditions help to underpin health and play a key role in the future success of many individuals. Help to Buy got people on to the housing ladder. By helping to secure investment in a sufficient number of homes, and ensuring that our stock of homes is varied, and can meet sustainability and lifetime standards, that means a range of future needs can be addressed.

5.14 We will also work to play our part in Wales remaining a safe and secure country. We have rich and diverse traditions in many of our communities and we celebrate what that has meant for Wales. We are also aware of the rising international tensions over the last decade and will work through structures such as the Interfaith Council to ensure dialogue and response to all emerging situations.

5.15 Likewise our commitment to 500 CSOs showed our ability to support public safety, even in the face of Home Office cuts to Policing Budgets.

5.16 In the next Welsh Parliament we will also see the introduction of devolved powers of taxation. We have started early consultations on the decisions that will be taken - and will be guided by our values of fairness and sustaining public services provision. At minimum we believe Wales will require arrangements that provide for ongoing investment in vital services like the Welsh NHS - not a low tax regime that leads to further cuts in vital public services.

Welsh Labour believes that Prosperity and Security are vital for Wales over the next decade.

THEME TWO: HEALTHY AND ACTIVE WALES

5.17 **We aim for Wales to become an ever healthier and more active nation.** This will improve our wellbeing and in turn help to reduce pressures and the demands on our NHS and Social Services.

5.18 This vital debate goes well beyond the services provided in individual hospitals. To be a healthier, more active, nation shows once again the value of an early intervention strategy for improving lifestyles and supporting communities. We must all consider what further actions will support healthy living and deliver caring communities.

5.19 Some of the services we invest in need to move to community settings and locations. The shift to primary care services, as close to home as possible, will continue in the Welsh NHS. Expert advice continues to stress that health services must be reconfigured in order to best serve patient needs. Such changes cannot be seen as a rare, one off event, as they form part of a chain of care that must always adjust to new demands and changes in medical technology. We know that the shift to community services can be supported by directly employed family doctor workforce, to help overcome shortages in traditional GP services.

5.20 Significant, if much debated, change has started to happen in our hospital services. The process has not ended and no one can hide from the changes required to health systems across the four nations of the UK if we are to sustain our planned and integrated Welsh NHS. Wales has driven the move for prudential healthcare and the need to base our decisions on a clear evidence base and supported by a move for improved public health.

5.21 In Wales we took action to introduce new Social Services legislation and to protect social services spending so that the integration of work with the NHS could be improved further. Our new legislation the Social Services and Wellbeing Act means this will continue to be an important element of our work in Wales.

5.22 We do not believe the marketization and fragmentation of services helps patients and users. Welsh Labour will not choose this route, while having a pragmatic view of extra support that may need to be financed to help meet specific demands, or cover shortfalls, in our normal pattern of planned health and social services. We believe that planned and integrated services are the best way of responding to the growing demands for services alongside Tory cuts to our budgets. We regret that such cuts can hit the most vulnerable hard - the loss of residential and day care centres, pressures on home care services and loss of welfare rights advice.

5.23 We also look to celebrate physical activity across the age spectrum. We will also encourage the sporting success that can provide role models to help influence patterns of behaviour in to the future. Alongside success on the rugby and football fields, and through the efforts of our cyclists, athletes and all our sports people - we will support efforts to attract major sporting events to Wales. We know this can all help to increase physical activity, and to influence lives for the better. From the success of Saturday morning 'parkruns' to the many steps taken to encourage every person to be more physically active is vital.

5.24 We are blessed with natural resources - coast, mountain and countryside, cycle lanes, mountain bike routes, alongside more formal sports and leisure facilities that can continue to grow as the catalyst for healthier lives. We know how important all this is with the predicted growth in levels of obesity, cases of diabetes, the levels of substance misuse and other demands on public health. Welsh Labour will act in the long term interest of our society - whether that be the ban on smoking in cars with children, action to reduce sugar and fats in foods, or to ensure safer drinking habits. We will continue to respond to the needs of those requiring mental health services and build on the supported offered by the Mental Health (Wales) Measure and our "Together for Mental Health" plan.

5.25 We need look no further than the remarkable findings of the Caerphilly cohort (see [here](#)) to see how small changes in lifestyle can impact on individual life expectancy. From walking more regularly, small changes to our diet, reducing our intake of alcohol, or stopping smoking – our future wellbeing is, literally, often in our own hands!

5.26 Yet we are also aware that with many local councils having to prioritise spending on statutory services, in the areas of education and social services, that local leisure services and sports facilities come under increasing pressure and some face closure. This is the type of counterproductive action, not made by choice, but being forced as options due to budgetary pressures.

5.27 We see Wales as a dementia friendly nation and will build upon the National Dementia Vision for Wales. This is one of many examples where the planning and integration of our health and social services is so vital. It is also one of so many examples where the invaluable role of Carers can be recognised.

Welsh Labour knows that a healthy and active Wales are central to our future wellbeing.

THEME THREE: AMBITIOUS AND LEARNING WALES

5.28 **We are ambitious for Wales** and we know that meeting the demands of the next decade require us to keep building **a learning country**.

5.29 No-one is more ambitious for our country than Welsh Labour. In the last five years we have left no stone unturned in our mission to put Wales on the world map – whether through bringing Pinewood to Wales – or NATO. We have punched above our weight for five years, but our ambitions burn all the brighter for the next five. To truly achieve our potential, we know that we have to equip our young people with the right skills to shape their future, and the future of their communities. That's why we fast-tracked the recommendation on Digital Literacy for schools, and this ambition must inform our coming manifesto.

5.30 The National Survey for Wales ([here](#)) gives an insight to the way people value services across Wales and must help to inform our ambitions to improve Wales even further. By marking success we will also be able to drive up standards and tackle weaknesses and the variations in those services which need improvements to match our ambitions.

5.31 We are proud that in education we are reforming the system, driving up standards and focussed on closing the attainment gap. We have expanded funding for those in greatest need through the pupil deprivation grant. The free breakfast scheme in primary schools brings educational, nutritional and wider benefits.

5.32 We will continue to look for opportunities to expand early years and childcare provision, while recognising additional funding streams may be required to greatly expand provision. We noted the focus on childcare at the 2015 General Election and will look at new opportunities and funding that are so vital to unlocking further expansion of this vital provision.

5.33 We have given a fresh impetus to numeracy and literacy in Wales, while our brightest pupils are supported through the Seren scheme. A new school curriculum is emerging from the recent national debate and we are taking evidence on student support systems for the future.

5.34 We believe that apprenticeships are vital to delivering our ambitions, and will continue to consider how best they can be aligned with employment needs and emerging economic

opportunities. There must be a shared ambition to deliver for our younger generations and all stakeholders have their contribution to make.

5.35 A learning country is also marked by its approach to lifelong learning. The Wales Union Learning Fund has shown the potential of workplace learning and we must consider lessons for other ambitions we hold for Wales. The workplace is key to developing a range of skills including the expansion of bilingual skills and modern languages.

5.36 We have achieved significant progress in the roll out of next generation broadband across Wales. This will help Wales respond to the increasingly digital future. The digital era is central to economic fortunes, public services reform and the way we choose to live our lives. We must ensure people, from early years on, have the skills to thrive in the digital era.

5.37 We recognise the pressures that have been placed on Further Education provision across Wales. We would welcome views on the best ways and means of protecting Further Education provision and lifelong learning in Wales.

5.38 We recognise the special contribution of Higher Education institutions, including Coleg Cenedlaethol Cymru. In the next Welsh Parliament we must continue to integrate learning opportunities across schools, FE and HE in Wales and the provision of Welsh language learning.

Welsh Labour remains ambitious for your Wales and we know a learning country will unlock our potential.

THEME FOUR: A UNITED AND CONNECTED WALES

5.39 **To deliver our shared vision of the future we will need a united approach for Wales.** With Welsh Labour Leader Carwyn Jones we remain committed to providing the united leadership that Wales needs for the coming years. Carwyn's vision and leadership, stands in stark contrast to the political fragmentation that could take place under other coalitions, or other political alliances. Such uncertainty would be a huge risk to Wales, and to the vision of the future that we are discussing with you.

5.40 We want a connected Wales in every sense of the word, with more resilient communities, better linked to each other and the world by road, rail and superfast broadband. Our Wales Infrastructure Investment Plan sets out a pipeline of investment for every area of Wales.

5.41 We want unity in Wales behind the things that matter - we want long-term buy-in, to our long-term vision for the country. We have taken forward our Tackling Poverty Action Plan despite five years of Tory attacks. When the Tories dismantled Remploy, we stepped in. When the Tories scrapped the Independent Living Fund, we filled the gap. We will not shy from this task, and it is one that will continue to shape the fairness agenda we deliver for Wales. Because of our belief that everyone in Wales deserves a chance at a job, we have delivered opportunities for the hard to reach through the LIFT programme. This is now on track to provide 5,000 training and employment opportunities for people living in workless households by the end of 2017.

5.42 For the same reasons we believe in securing a sustainable future for Wales. The Well-being of Future Generations (Wales) Act will see goals being set for the whole public sector in Wales aimed at creating a healthier, wealthier and more sustainable country. Intergenerational support will be important. From those who benefit from the Flying Start to the benefits we can offer to older persons Wales will be strengthened by strong bonds between the generations.

5.43 We have also used the Wales Infrastructure Investment Plan to protect investment in flood and coastal defences. We know that we must take action to make our contribution to carbon reduction but we know there are also areas of our country requiring mitigation works and defence.

5.44 The same values drive our commitment to equality, rights and justice in the Welsh Parliament. While the Conservatives seem hell bent on removing rights, reducing equalities and attacking the labour movement Welsh Labour will stand firm in our values and our commitments - uniting our country for progressive values. This approach was well illustrated by passing the Violence Against Women, Domestic Abuse and Sexual Violence (Wales) Act 2015. This 'made in Wales' Act will help save and improve many lives over the coming years.

5.45 We must be united across our small country, but with many unique characteristics. We have referred elsewhere to the special environment of coast, countryside, mountain and farmland. The network of natural resources and spaces gives Wales a special character.

5.46 It is also a special character reflected in the country's bilingualism. We will continue to work to support the Welsh language making sure our Welsh language strategy "A living language: a language for living" is reviewed and remains fit for purpose. We must consider how best to encourage bilingual skills and how best to increase the pool of Welsh speakers using the language across Wales. This includes our special interest in looking at the position of Welsh language broadcasting and ensuring the unique position of S4C is protected in future licensing negotiations (though this is not specifically a devolved issue).

5.47 Our special character is also formed by our arts, culture and creative communities. Yet again we realise that things of such great value are under considerable financial pressure as a result of spending decisions forced by reduced financial budgets.

Wales must remain united and even better connected to meet the challenges of the future.

6. THE WALES YOU WANT - LET'S TALK

6.1 This pre-manifesto consultation is the opportunity to have a conversation with Welsh Labour about **"The Wales You Want"** for the future. The discussions that we hold, the ideas that we receive, the events that we attend will all help to

- inform the decisions we make on our manifesto for the 2016 Assembly elections,
- shape legislative proposals for the Fifth term of the Assembly - Welsh Parliament,
- assist decisions to be made on devolved taxation powers,

and to deliver "The Wales You Want" to help your family, your community and Wales in the future.

HOW TO RESPOND

This work is being co-ordinated by

Welsh Labour, 1 Cathedral Road, Cardiff CF11 9HA.

Responses

Your responses to the consultation document should be sent by **Friday October 16th 2015.**

WalesYouWant@labour.org.uk

Further Information

For further details about the consultation process, or to set up meetings please email:

Martin_eaglestone@labour.org.uk

(02920 877708)

CYMRU EICH GOBEITHION

**Ymgynghoriad Cyn Maniffesto
(Gorffennaf-Hydref 2015)**

CYNNWYS

- **Rhagair**
- **Cyflwyniad**
- **Cyflawni Addewidion 2011**
- **Yr Heriau Nesaf**
- **Themâu Allweddol ar gyfer Senedd nesaf Cymru**
 - Cymru Ffyniannus a Chadarn,
 - Cymru Iach ac Egnïol,
 - Cymru Uchelgeisiol sy'n Dysgu,
 - Cymru Unedig a Chysylltiedig.
- **Cymru Eich Gobeithion - Beth am Siarad**

RHAGAIR GAN CARWYN JONES AC

ARWEINYDD LLAFUR CYMRU

Pa fath o Gymru ydym eisiau byw ynddi erbyn 2021? Mae'n rhaid i hynny fod yn gwestiwn blaenllaw wrth i ni ddatblygu maniffesto 2016. Bydd angen i ni edrych y tu hwnt i'r heriau yr ydym yn eu hwynebu heddiw a meddwl am y cyfleoedd y gallwn eu cyflenwi ar gyfer ein plant yfory.

Rydym eisiau Cymru fywiog, brysur - lle mae pob ysgol yn ysgol dda, lle mae gofal yn cael ei ddarparu yn agosach at y cartref, lle mae bywyd cytbwys rhwng gwaith a theulu yn gadarn ac yn rhoi boddhad.

Ni fydd datblygu'r Gymru hon yn hawdd. Gyda phum mlynedd arall o Lywodraeth Doriäidd yn San Steffan sy'n benderfynol o osod mwy o doriadau a chyfyngu ar wasanaethau cyhoeddus, bydd angen i ni fod yn fwy dyfeisgar, yn fwy hyblyg ac yn fwy arloesol gyda'n cyflawniadau.

Dyma pam y mae angen sgwrs fwy, ehangach arnom am ein maniffesto. Mae digon o lwyddiant y gallwn ei ddefnyddio. Mae ein sector diwydiant creadigol yn ffynnu, a thrwy mewnfuddsoddi heb ei debyg a digwyddiadau rhyngwladol proffil uchel, nid yw Cymru erioed wedi cael cymaint o gydnabyddiaeth yn fyd-eang. Mae momentwm newydd ym mherfformiad ein hysgolion ac er gwaethaf torri cyllidebau, rydym yn gwario mwy ar ein GIG nag erioed o'r blaen.

Ond megis dechrau yw hyn. Mae hyn yn ymwneud â'r dyfodol.

Wrth i ni ddechrau ein trafodaeth am Gymru eich Gobeithion - mae pedair thema fras fydd yn llunio ein maniffesto. Maent fel a ganlyn:

Cymru Ffyniannus a Chadarn

Rydym yn wlad fywiog, greadigol a thrwy waith caled a dewisiadau anodd, rydym wedi sefydlu ein hunain ar lwyfan y byd. Dyma'r amser i adeiladu ar y sylfeini hyn. Trwy wella perfformiad economaidd ymhellach, gallwn gael diogelwch incwm, cartref diogel a dyfodol gwell ar gyfer mwy o deuluoedd Cymru.

Cymru Iach ac Egniöl

Yn rhy aml, mae ein trafodaeth am Gymru iach yn dechrau ac yn gorffen gyda chyflwr ein GIG - neu hyd yn oed ein hysbyty lleol. Bydd cynnal GIG diogel a modern yn her enfawr i ni - ond mae'n rhaid i'r sgwrs y mae angen i ni ei chael am y dyfodol fynd lawer ymhellach na hynny. Mae angen i ni siarad mwy am gyfrifoldeb personol, am ffyrdd o fyw egniöl ac agenda iechyd y cyhoedd.

Cymru Uchelgeisiol sy'n Dysgu

Nid oes unrhyw beth yn bwysicach ar gyfer y dyfodol na gwella addysg a sgiliau yng Nghymru. Mae hynny wedi bod yn ffocws enfawr i ni yn ystod oes y Llywodraeth hon. Mae angen i ni hefyd feddwl am fwy o brentisiaethau a rhai gwell - gan wneud ein AU ac AB o safon fyd-eang.

Cymru Unedig a Chysylltiedig

Mae'r thema derfynol hon yn canolbwyntio ar yr hyn sy'n dod â ni ynghyd fel gwlad - yn llythrennol, trwy ein seilwaith - ffyrdd, rheilffyrdd a band eang - ond hefyd mewn ffordd ddiwylliannol a gwleidyddol. Rydym eisiau undod yng Nghymru yn ymwneud â'r pethau sydd o bwys - rydym eisiau i'n gweledigaeth ar gyfer y wlad gael ei derbyn yn yr hirdymor. Gwlad sydd yn deg, ond sy'n ffynnu ar, ac yn dathlu llwyddiant. Beth fydd y polisiâu a'r negeseuon fydd yn dod â Chymru ynghyd?

Felly nawr, drosodd i chi. Diben y ddogfen hon yw gwneud i chi feddwl a'ch cynnwys. Rydym eisiau clywed gennych chi am Gymru eich gobeithion.

CYMRU EICH GOBEITHION

Ymgynghoriad Cyn Maniffesto

1. CYFLWYNIAD

1.1 Yn yr ymgynghoriad cyn maniffesto hwn ein nod yw arwain trafodaeth ar y weledigaeth fydd o gymorth i Gymru fodloni heriau'r dyfodol. Bydd angen eich cymorth chi arnom gyda'r dasg hanfodol hon. Dyma pam mai enw'r ymgynghoriad hwn yw - **"Cymru Eich Gobeithion"**.

1.2 Dros y misoedd i ddod byddwn eisiau casglu syniadau a sicrhau trafodaeth o ansawdd da ar y polisiâu sydd eu hangen ar Gymru i'r dyfodol. Bydd hyn yn ei dro yn helpu i roi atebion newydd ar gyfer Pumed tymor y Cynulliad Cenedlaethol - **Senedd Cymru**. Bydd y trafodaethau y byddwn yn eu cynnal nawr yn ffurfio syniadau ar gyfer maniffesto Llafur Cymru ar gyfer yr etholiadau a gynhelir ar 5 Mai 2016.

1.3 Rydym yn eich gwahodd i ddweud wrthym am **"Gymru eich Gobeithion"** fel y gallwn, gyda'n gilydd, barhau i wella ein gwlad. Bydd Llafur Cymru yn wynebu'r heriau hynny - wedi eu llunio gan ein gwerthoedd a'n dymuniad parhaus am gyfiawnder cymdeithasol gwell, cydraddoldeb, a chynaliadwyedd, gan ymfalchïo yn ein cyflawniadau yn Llywodraeth Cymru, ond yn barod i wynebu'r bennod nesaf i Gymru.

1.4 Does dim amheuaeth bod yr heriau yr ydym yn eu hwynebu yn llawer anoddach yn sgil canlyniad Etholiad Cyffredinol y DU. Rydym yn drist na fydd partneriaeth o Lywodraethau Llafur i wasanaethu pobl Cymru. Yn dilyn Araith Geidwadol y Frenhines, mae'n rhaid i ni bellach aros i weld manylion pellach y ffordd fydd maniffesto Ceidwadol y DU yn cael ei gymhwyso ar draws y DU. Does dim amheuaeth bod Cymru'n wynebu heriau sylweddol ar draws sawl rhan o agenda'r Ceidwadwyr: cyllid teg i Gymru, diwygio lles, preifateiddio a marchnadeiddio gwasanaethau cyhoeddus y DU, y drafodaeth ar yr UE a'r ymosodiad y gallwn eisoes ei ragweld ar y mudiad llafur yn cynnwys ein hundebau llafur cysylltiedig.

1.5 Ond ni all hyn ein dal yn ôl o'r dasg hanfodol o drafod y syniadau ar gyfer Senedd nesaf Cymru, a datblygu maniffesto 2016:

- sy'n adeiladu ar ein cyflawniadau, a chyfleoedd gorau Cymru,
- sydd yn helpu i ddarparu atebion i'r newidiadau economaidd, cymdeithasol ac amgylcheddol sy'n wynebu cymunedau ar draws Cymru,
- sy'n wynebu'r dyfodol yn hyderus.

1.6 Er gwaethaf canlyniad Etholiad Cyffredinol y DU mae'n rhaid i Gymru bellach ddangos bod ganddi uchelgais cadarn ar gyfer y dyfodol. Her Llafur Cymru yw cyflenwi gobaith ar gyfer tymor nesaf Senedd Cymru a pharhau i hybu ymateb gwleidyddol effeithiol i'r holl heriau hyn.

1.7 Mae'r cylch terfynol hwn o ymgynghori ar bolisi yn datblygu papurau trafod *"Her 2020"* a gyhoeddwyd yng nghynadleddau Llafur Cymru 2013 a 2014 a bydd canlyniadau ein trafodaethau i gyd yn cael eu hystyried gan Llafur Cymru mewn Fforwm Polisi Arbennig ym mis Tachwedd 2015. Ar ôl y dyddiad hwnnw bydd y maniffesto yn cael ei baratoi ar gyfer etholiadau Mai 2016.

Edrychwn ymlaen atoch chi'n rhannu syniadau wrth i ni lunio Maniffesto Llafur Cymru.

2. CYFLAWNI ADDEWIDION 2011

2.1 Bydd ein gwaith ar gyfer etholiadau 2016 yn adeiladu ar y cynnydd wnaed ers etholiadau diwethaf y Cynulliad. Ym mis Mehefin 2015, cyhoeddodd Llywodraeth Llafur Cymru yr adroddiad blynyddol terfynol ar y cynnydd a wnaed yn cyflawni manifest 2011. Mae hwn ar gael ar wefan Llywodraeth Cymru - "Y Rhaglen Lywodraethu" - [yma](#).

2.2 Mae cyflawniad Llywodraeth Llafur Cymru yn cynnwys cyflawni ymrwymïadau blaenllaw'r etholiad: 500 o Swyddogion Cymorth Cymunedol ar ein strydoedd, dyblu darpariaeth gofal plant Dechrau'n Deg, oriau agor hwy mewn meddygfeydd, Twf Swyddi Cymru'n mynd y tu hwnt i'w dargedau a gwariant mewn ysgolion yn tyfu yn ystod y tymor hwn o'r Cynulliad. Mae'r cyflawniadau yn fanylach yn cynnwys:

- Bron 15,000 o bobl ifanc i mewn i waith diolch i'n rhaglen Twf Swyddi Cymru.
- Sicrhau £144 miliwn o arian yr UE a Llywodraeth Cymru dros y pedair blynedd nesaf i ariannu 52,000 o brentisiaethau yng Ngorllewin Cymru a'r Cymoedd.
- Rydym wedi cynnal ac ymestyn y cynllun tocynnau bws rhatach.
- Myfyrwyr yn well eu byd o dros £5000 y flwyddyn diolch i'n polisi ffioedd dysgu.
- 11% o welliant mewn canlyniadau TGAU, gan gau'r bwlch gyda Lloegr o 8.9% i 1.4% ar Lefel 2.
- Cyflog byw i weithwyr y GIG ar draws Cymru am y tro cyntaf.
- Mewnfuddsoddi heb ei debyg, yn creu a diogelu dros 10,000 o swyddi.
- Yn ystod 2014/15, mae mewnfuddsoddi wedi bod ar ei orau ers deg ar hugain o flynyddoedd.
- Mae dros 110,000 o swyddi newydd wedi cael eu creu yn y sector preifat.
- Yn 2013, tyfodd Gwerth Ychwanegol Gros yn y gweithle yng Nghymru 3.4% o un flwyddyn i'r llall, ymhell uwchlaw cynnydd y DU o 2.6% a'r cynnydd ar y cyd uchaf unrhyw le arall yn y DU.
- Rydym wedi dangos ein bwriad i ddileu'r Hawl i Brynu, gan helpu i ddiogelu tai cymdeithasol.
- Rydym wedi cyflwyno cap o £55 ar gyfer gofal nad yw'n breswyl, darpariaeth sy'n unigryw i Gymru.
- Cyflenwi 10,000 o dai fforddiadwy, gan ddod â 5,000 o adeiladau gwag yn ôl yn weithredol, 5,000 o aelwydydd yn elwa ar Gymorth i Brynu Cymru.
- Creu 5,000 o gyfleoedd am swyddi ar gyfer y rheiny sydd ar aelwydydd heb waith trwy ein rhaglen Lift.
- Dyblu nifer y plant sy'n elwa ar Ddechrau'n Deg i 36,000 - bron chwarter yr holl blant 0-3 oed.
- Bydd y Grant Amddifadedd Disgyblion yn werth £1,150 fesul disgybl sy'n cael Prydau Ysgol am Ddim erbyn 2016.
- O flaen Lloegr mewn 12 o bynciau Safon Uwch, yn cynnwys Mathemateg, Hanes a Chemeg.
- Cyflawni ein haddewid i amddiffyn gwariant rheng flaen ar ysgolion 1% uwchlaw'r grant bloc.
- Wedi darparu dros £100m o wariant ychwanegol ar gyfer ysgolion Cymru yn ystod tymor presennol y Cynulliad.
- Torri tir newydd gyda'n Deddf Teithio Llesol fydd yn gwneud Cymru'n wyrddach, yn iachach ac yn fwy egnïol.
- Wedi sicrhau'r rhaglenni cyllid Ewropeaidd newydd sydd yn werth dros £2bn, a hybu cyfanswm buddsoddiad o bron £3bn - bellach mewn perygl gyda refferendwm UE y Torïaid.
- Dros 500 o Swyddogion Cymorth Cymunedol yn gwneud ein strydoedd yn fwy diogel.
- Arwain y DU ar bolisiau caffaeliad cynyddol.
- Atal trefniadau cosbrestru a thaliadau ambarél yn y diwydiant adeiladu ac wedi sicrhau bargaen deg i weithwyr fferm.
- Wedi deddfwriaethu i greu system "optio allan" arloesol ar gyfer rhoi organau.
- Rydym yn gwario £120 yn fwy y pen yng Nghymru ar lechyd a Gofal Cymdeithasol, o'i gymharu â Lloegr - gan ddefnyddio ffigurau'r Trysorlys ei hun.
- Trawsnewid gofal cymdeithasol yng Nghymru trwy ein Deddf Gwasanaethau Cymdeithasol a Lles (Cymru).

- Mae cleifion canser yn fwy tebygol o gael eu gweld o fewn yr amser targed nag yn Lloegr.
- Mae oedi wrth drosglwyddo gofal yng Nghymru yn gostwng, yn Lloegr mae'n uwch nag erioed.
- Mae ein rhaglen dileu TB yn arwain at ostyngiad yn yr achosion newydd, a llai o anifeiliaid yn cael eu lladd. Dim difa moch daear yng Nghymru.
- Rydym yn gwario mwy ar y cyffuriau canser sydd ar gael trwy'r gronfa ganser yn Lloegr trwy ein system decach ein hunain o gymeradwyo cyffuriau.
- Rydym wedi ymrwymo neu eisoes wedi buddsoddi dros £3bn er 2012 mewn seilwaith i gefnogi ein heconomi a gwasanaethau cyhoeddus.
- Rydym wedi adeiladu ysgolion a cholegau newydd ledled Cymru, trwy'r rhaglen Ysgolion y 21^{ain} Ganrif, cafodd y Torïaid wared ar eu rhaglen gyfalaf yn Lloegr.

2.2 Cyflawnwyd y cynnydd hwn er gwaethaf £1.4 biliwn o doriadau gan y Torïaid i Gyllideb Cymru. Roedd hwn yn doriad o 8% mewn termau real er 2011. Mae canlyniad Etholiad Cyffredinol y DU bellach wedi gosod y llwyfan gwleidyddol ar gyfer 5^{ed} tymor Senedd Cymru. Mae bob amser angen deialog, a gweithredu ar y cyd, ar draws ystod o faterion traws-llywodraethol - yn cynnwys trafodaeth synhwyrol ar faterion fel yr Undeb Ewropeaidd ac ar Hawliau Dynol. Ond mae deialog o'r fath hefyd yn hanfodol i sicrhau buddsoddi mewn seilwaith a siarad i fyny gyda'n cydweithwyr Seneddol Llafur ar y materion hanfodol hynny sydd heb eu datganoli i Gymru. Cawn ein tywys gan werthoedd Llafur Cymru - rydym yn credu bod cyni yn siomi pobl, a bod yn rhaid i'r ffocws fod ar fuddsoddi mewn seilwaith, ysgogi twf a'n ffyniant i'r dyfodol, gan ddatblygu dyfodol cyfiawn a chynaliadwy. Gwyddom fod yn rhaid croesawu arloesi, newid digidol a thechnolegol - gan gofio bob amser y gymdeithas a'r gwerthoedd cyffredin ac a rennir y dylent eu gwasanaethu.

3. YR HERIAU NESAF

3.1 Mae gwaith a wnaed yn ystod y tymor hwn o'r Cynulliad wedi helpu ein dealltwriaeth o'r newidiadau sylweddol y mae Cymru'n eu hwynebu yn y degawdau sydd i ddod. Fe wnaeth yr adroddiad a baratowyd gan Wasanaethau Cyhoeddus Cymru o'r enw **"Pwysau i'r Dyfodol ar Wasanaethau Cyhoeddus Cymreig"** (gweler [yma](#)) ynghyd â dadansoddiad y Sefydliad Astudiaethau Cyllid o'r enw **"Scenarios for the Welsh Government Budget to 2025-2026"** ([yma](#)) nodi nifer o oblygiadau llwm ar gyfer Senedd nesaf Cymru a Llywodraeth Cymru. Gallwn hefyd adlewyrchu ar y trafodaethau gwerthfawr a ffurfiodd ran o'r gwaith y tu ôl i'r Ddeddf Cenedlaethau'r Dyfodol ([yma](#)).

3.2 Mae'r heriau strategol i fynd i'r afael â nhw yn cynnwys:

- **Poblogaeth sy'n tyfu** - i fyny o 3 miliwn o ryw 3.2 miliwn erbyn 2025,
- **Poblogaeth sy'n heneiddio** sy'n rhoi pwysau ychwanegol ar wasanaethau cyhoeddus, gofal ac iechyd,
- Cefnogi swyddi, gallu **cynyddu cynhyrchiant, sicrhau twf economaidd a chynyddu ffyniant** ar gyfer y wlad,
- Dod o hyd i fwy fyth o **ymatebion arloesol a radical** ar gyfer newidiadau i, ac effeithlonrwydd i'w gwneud yn ein gwasanaethau cyhoeddus, yn arbennig mewn oes ddigidol, ac er mwyn bodloni disgwyliadau cyhoeddus cynyddol,
- Peidio cael rheolaeth dros **benderfyniadau Cyllidebol y DU** a wynebu penderfyniadau pwysig am drefniadau trethiant yn y dyfodol i Gymru,
- Cyflawni cyllid teg sy'n cydnabod anghenion Cymru'n well,
- Llywodraeth y DU sy'n canolbwyntio'n gynyddol ar archwilio'i pherthynas â'r Undeb Ewropeaidd,
- Gwneud y newidiadau a all sicrhau Cymru ar gyfer **Cenedlaethau'r Dyfodol** yn cynnwys yr her barhaus o leihau carbon i fodloni amcanion newid yn yr hinsawdd,

- Diwygio **Llywodraethu Cymru**, a pharhau i wella arweinyddiaeth yn ein gwasanaethau cyhoeddus,
- Gweithredu i gefnogi nodweddion unigryw Cymru - cenedl ddwyieithog, gyda chyfoeth naturiol arbennig, **gwledig** yn bennaf ond gyda **chymunedau'r Cymoedd** sydd â heriau hirdymor, a **chanolfannau trefol** sydd â chysylltiadau economaidd-gymdeithasol agos yn aml â rhanbarthau cyfagos. Ceir hunaniaeth isranbarthol arwyddocaol hefyd, yn arbennig yng Ngogledd, Canolbarth a Gorllewin Cymru.

4. THEMÂU ALLWEDDOL AR GYFER SENEDD NESAF CYMRU

4.1 Y themâu allweddol sy'n llunio'r ymgynghoriad cyn manifesto hwn ar gyfer Pumed tymor y Cynulliad Cenedlaethol, ein **Senedd i Gymru** yw:

- **Cymru Ffyniannus a Chadarn,**
- **Cymru Iach ac Egniol,**
- **Cymru Uchelgeisiol sy'n Dysgu.**
- **Cymru Unedig a Chysylltiedig.**

4.2 Bydd y themâu hyn yn sicrhau y gall Llafur Cymru:

- roi mwy o obaith, cyfleoedd bywyd a sylfaen gadarn ar gyfer y genhedlaeth nesaf,
- annog twf, ffyniant, cyflogaeth a mwy o gysylltedd yn economi Cymru o ran trafndiaeth, cyfathrebu a band eang,
- datblygu ein henw da yn trechu tlodi y gwyddom sydd yn dal i ddifetha gormod o fywydau yng Nghymru,
- diwygio gwasanaethau cyhoeddus a llywodraethu yng Nghymru, er mwyn cynnal gwasanaethau dros y blynyddoedd i ddod,
- adeiladu mwy o gartrefi, a chynnig cymorth i'r rheiny sydd fwyaf mewn angen,
- arwain cenedl iachach, egniol,
- dwyn ein huchelgaïs o integreiddio agosach rhwng ieuchyd a'r gwasanaethau cymdeithasol ymlaen,
- cefnogi cymunedau diogel a chadarn,
- cefnogi pobl hŷn, gyda gofal o ansawdd uchel lle bo angen,
- parhau i ddatblygu dwyieithrwydd, a chynyddu'r gronfa o siaradwyr Cymraeg,
- annog gwlad amrywiol yn ddiwylliannol ac yn artistig,
- cefnogi amgylchedd a chymeriad arbennig y wlad,
- bodloni ein rhwymedigaethau i fyw'n gynaliadwy ac i hybu cydraddoldeb a chyfiawnder cymdeithasol.

4.3 O'r trafodaethau hyn y daw gwybodaeth i'r amlwg sydd ei hangen i lywio:

- **Rhaglen o Ddeddfwriaeth** (rydym yn credu mewn pwerau at ddiben), a'r
- Defnydd o **bwerau trethiant** newydd eu datganoli (rydym yn credu mewn trethiant at ddiben).

Ategir y rhain gan broses **Cyllideb Cymru**. Bydd y penderfyniadau hefyd yn cynnwys penderfyniadau hanfodol ar **Gynllun Buddsoddi yn Seilwaith Cymru** sydd hefyd yn cael ei lywio gan ddyraniadau cyllid gan Drysorlys y DU a'n trafodaethau ynghylch arian yr Undeb Ewropeaidd.

THEMA UN: CYMRU FFYNIANNUS A CHADARN

5.1 Rydym yn cydnabod bod pobl Cymru eisiau ffyniant a chadernid. Trwy berfformiad economaidd gwell ein gwlad y bydd pobl yn cael cadernid o ran incwm, cartref a dyfodol gwell i'w teulu.

5.2 Cafwyd nifer o lwyddiannus mawr yn economi Cymru er 2011. Mae'r cynnydd a gafwyd wedi bod ar draws: Gwyddorau Bywyd, y Diwydiannau Creadigol, buddsoddi mewn Parthau Menter, hybu cydweithredu gyda Dinas-ranbarthau, hybu Twristiaeth, cefnogi digwyddiadau'r celfyddydau a chwaraeon, hyrwyddo Cymru dramor, cefnogi cwmnïau angori, sicrhau bod Cynllun Datblygu Gwledig newydd Cymru'n cael ei gymeradwyo, ehangu'r diwydiannau bwyd a diod, cefnogi sylfaen ynni amrywiol, buddsoddi ym mand eang y Genhedlaeth Nesaf a chefnogi buddsoddi mewn Rheilffyrdd, ffyrdd ac awyr.

5.3 Ni fydd Llywodraeth Llafur Cymru byth yn cilio rhag ymyriadau hanfodol yn yr economi, yn arbennig pan fo hynny'n angenrheidiol i hybu gwelliant (e.e. Maes Awyr Rhyngwladol Caerdydd). Yn wahanol i'r Torïaid nid ydym yn dilorni dyfodol y maes awyr, am ein bod eisiau i Gymru lwyddo. Byddwn yn gweithredu i ddatblygu economi Cymru.

5.4 Fel pobl eraill rydym yn cefnogi'r angen i gryfhau Rhanbarthau Dinesig y tu allan i Lundain a chyda'r cyllid angenrheidiol rydym yn barod i chwarae ein rhan mewn Cynigion Dinesig sy'n dod i'r amlwg. Rydym yn gweld gwerth cymorth gwell ar gyfer Gwyddoniaeth, Technoleg, Peirianeg a Mathemateg. Gwyddom fod hyfforddiant sgiliau a phrentisiaethau mor hanfodol i'n dyfodol ac fe wnaethom groesawu'r cyhoeddiad diweddar y byddai 52,000 o brentisiaethau, gyda chymorth hanfodol yr UE, yn cael eu cefnogi yng Nghymru dros y pum mlynedd nesaf. Mae'n rhaid bodloni gofynion arloesi, gwybodaeth a'r economïau digidol. Mae sgiliau newydd i'w caffael a doniau newydd i gael eu meithrin a allai ddisodli rhai sgiliau traddodiadol.

5.5 Mae Cynllun Buddsoddi yn Seilwaith Cymru wedi darparu ffrwd o brosiectau buddsoddi sydd, ar y cyd â phwerau benthyca newydd ac arloesol, yn rhoi cynllunio cadarn a sicrwydd cynyddol i fuddsoddiad hanfodol yn seilwaith ein cenedl i'r dyfodol. Mae hyn yn cynnwys pob rhan o Gymru: o'r angen i wella'r A55 ar draws Gogledd Cymru, datblygu ffordd liniaru'r M4, buddsoddi ym Metro De Cymru a seilwaith rheilffordd Gogledd-De i ysgolion yr 21^{ain} ganrif, band eang y genhedlaeth nesaf a chynlluniau lliniaru llifogydd. Byddwn yn parhau â'r gwaith hwn.

5.6 Ein her nawr yw gwneud y newidiadau sydd eu hangen i greu Cymru fodern, ddeinamig, ffyniannus erbyn 2021. Mae angen cymorth parhaus ar ein busnesau bach a chanolig eu maint. Mae'r cymoedd diwydiannol yn dal i ddioddef colled aruthrol y diwydiannau glo, llechi a dur ac mae'n rhaid parhau i gryfhau polisi diwydiannol a chynhyrchu wrth i ni geisio cynnal y cymunedau hyn yn y blynyddoedd i ddod. Rydym wedi cydnabod gwerth sector Ynni cymysg i Gymru o ran buddsoddiad newydd a chadwyni cyflenwi. Rydym wedi gweld Llywodraeth Doriadaidd y DU yn symud yn erbyn creu ynni gwynt ar y tir a chydabod yr effaith negyddol y gallai hyn ei gael ar Gymru.

5.7 Mae gan Gymru enw da yn hyfforddi a datblygu sgiliau, llawer o hynny wedi ei ariannu mewn partneriaeth â'r Undeb Ewropeaidd. Er ein bod yn parhau i gydnabod gwerth buddsoddiad o'r fath, mae'r pwysau ar Gyllidebau'n golygu bod yn rhaid i ni edrych yn gynyddol ar bartneriaid eraill i rannu'r cyfrifoldeb hwn.

Mae hyn yn ei dro'n effeithio ar ddarpariaeth mewn Addysg Bellach a natur cyfleoedd dysgu gydol oes.

5.8 Mae Llafur Cymru'n dal yn ymrwymedig i ymestyn yr economi, cefnogi swyddi a chyflwyno bargaen deg yn y gwaith. Byddwn yn parhau i sicrhau bargaen well ar gyfer y rheiny sy'n gweithio yng Nghymru gan weithredu yn erbyn camfanteisio yn y gwaith, yn cynnwys Meistri Gangiau, ceisio

symud i ffwrdd o ddiwylliant contractau dim oriau, gorfodi'r Isafswm Cyflog cenedlaethol ac annog defnyddio Cyflogau byw i wella bywyd teuluol yng Nghymru.

5.9 Yn yr un modd, mae gan Gymru draddodiadau gwaith cydweithredol a chydfuddiannol cryf. Yn ystod tymor presennol y Cynulliad, mae'r Comisiwn Cwmnïau Cydweithredol a Chydfuddiannol wedi nodi nifer o ffyrdd y mae'r traddodiadau hyn yn dal yn berthnasol i'n heriau cyfoes a gallant gyfrannu at gynnal cymunedau a gwasanaethau i'r dyfodol.

5.10 Gwyddom fod y cadernid y mae pobl yn dyheu amdano'n cael ei gyflenwi trwy amodau byw da. Bydd Cymru gadarn yn elwa'n sylweddol ar fabwysiadu egwyddor ac ymarfer ymyrraeth gynnar. Mae gweithredu trwy fuddsoddi yn gynnar yng nghylch bywyd unrhyw sefyllfa o gymorth i newid patrymau ymddygiad hirdymor, yn atal materion rhag codi yn hytrach nag adweithio'n barhaus, a thrwy feddwl am ganlyniad buddsoddi gan y Llywodraeth.

5.11 Mae'n sicr yn well datblygu dyfodol cadarn trwy fuddsoddi mewn ataliaeth. Trwy helpu i newid patrymau ymddygiad a lleihau pwysau, gallwn osgoi lefelau gwariant llawer uwch yn nes ymlaen. Ym maes tai ac ailalluogi dinasyddion - po gynharaf y ceir ymyrraeth, y gorau y ceir gwelliannau hirdymor a chadernid ein gwlad. Mae Llafur Cymru yn gadarn o'r farn bod ymyrraeth gynnar o ran buddsoddiadau yn hanfodol i ddyfodol cadarn i Gymru.

5.12 Trwy fuddsoddi yn y dyfodol byddwn yn parhau i fynd i'r afael â thlodi a chynorthwyo ein pobl ifanc i ganfod cyfleoedd. Roedd Twf Swyddi Cymru yn un enghraifft pan wnaeth Llywodraeth Llafur Cymru sefyll dros bobl ifanc, yng nghanol storm economaidd fyd-eang, i roi gobaith a chyfleoedd i'r dyfodol. Mae ein strategaethau o gefnogi pobl wedi cefnogi pobl ifanc, menywod agored i niwed a phobl eraill mewn amrywiaeth o sefyllfaoedd bywyd heriol. Mae tlodi'n dal i effeithio ar gyfleoedd bywyd gormod o bobl ifanc ac rydym yn ystyried strategaethau ymyrraeth gynnar i fynd i'r afael â thlodi fel conglfaen maniffesto 2016.

5.13 Rydym wedi cydnabod bod cadernid y dyfodol yn dibynnu ar ddarparu mannau byw gweddus i bobl. Rydym wedi buddsoddi yn adfywio cymunedau - gan ein bod yn gwybod bod cartrefi cadarn, ac amodau byw da o gymorth i ategu iechyd a chwarae rôl allweddol yn llwyddiant llawer o unigolion i'r dyfodol. Rhoddodd Cymorth i Brynu lawer o bobl ar yr ysgol dai. Trwy helpu i sicrhau buddsoddiad mewn nifer digonol o gartrefi, a sicrhau bod ein stoc o gartrefi yn amrywiol, ac yn gallu bodloni cynaliadwyedd a safonau oes, mae'n golygu y gellir mynd i'r afael ag ystod o anghenion i'r dyfodol.

5.14 Byddwn hefyd yn gweithio i chwarae ein rhan yn sicrhau bod Cymru'n parhau yn wlad ddiogel a chadarn. Mae gennym draddodiadau cyfoethog ac amrywiol mewn llawer o'n cymunedau ac rydym yn dathlu'r hyn y mae wedi ei olygu i Gymru. Rydym hefyd yn ymwybodol o'r tensiynau rhyngwladol cynyddol dros y degawd diwethaf a byddwn yn gweithio trwy sefydliadau fel y Cyngor Rhyng-grefyddol i sicrhau deialog ac ymateb i'r holl sefyllfaoedd sy'n dod i'r amlwg.

5.15 Yn yr un modd, dangosodd ein hymrwymiad i 500 o Swyddogion Cymorth Cymunedol ein gallu i gefnogi diogelwch y cyhoedd, hyd yn oed wrth wynebu toriadau i Gyllidebau Plismona gan y Swyddfa Gartref.

5.16 Yn ystod Senedd nesaf Cymru byddwn hefyd yn gweld pwerau trethiant wedi eu datganoli'n cael eu cyflwyno. Rydym wedi dechrau ymgynghoriadau cynnar ar y penderfyniadau fydd yn cael eu cymryd - a bydd ein gwerthoedd o degwch a chynnal darpariaeth gwasanaethau cyhoeddus yn ein harwain. Fel isafswm, credwn y bydd angen trefniadau ar Gymru fydd yn darparu ar gyfer buddsoddiad parhaus mewn gwasanaethau hanfodol fel GIG Cymru - nid cyfundrefn treth isel sy'n arwain at fwy o doriadau i wasanaethau cyhoeddus hanfodol.

Cred Llafur Cymru fod Ffyniant a Chadernid yn hanfodol i Gymru dros y degawd nesaf.

THEMA DAU: CYMRU IACH AC EGNÏOL

5.17 Ein nod yw i Gymru fod yn genedl iachach a mwy egnïol hyd yn oed. Bydd hyn yn gwella ein lles ac yn ei dro o gymorth i ni leihau pwysau a gofynion ar ein GIG a'n Gwasanaethau Cymdeithasol.

5.18 Mae'r drafodaeth hanfodol hon yn mynd ymhell y tu hwnt i'r gwasanaethau a ddarperir mewn ysbytai unigol. Mae bod yn genedl iachach, fwy egnïol unwaith eto'n dangos gwerth strategaeth ymyrraeth gynnar ar gyfer gwella ffyrdd o fyw a chefnogi cymunedau. Mae'n rhaid i ni gyd ystyried pa gamau pellach fydd yn cefnogi byw'n iach a darparu cymunedau gofalgarg.

5.19 Mae angen i rai o'r gwasanaethau yr ydym yn buddsoddi ynddynt symud i leoliadau cymunedol. Bydd symud i wasanaethau gofal sylfaenol, mor agos i'r cartref â phosibl, yn parhau yn GIG Cymru. Mae cyngor arbenigol yn parhau i bwysleisio bod yn rhaid i wasanaethau iechyd gael eu had-drefnu er mwyn bodloni anghenion y claf yn y ffordd orau. Ni ellir ystyried newidiadau o'r fath yn rhywbeth prin, untro, am eu bod yn rhan o gadwyn gofal y mae angen ei haddasu bob amser i ofynion newydd a newidiadau mewn technoleg feddygol. Gwyddom y gellir cefnogi newid i wasanaethau cymunedol trwy weithlu meddyg teulu wedi ei gyflogi'n uniongyrchol, er mwyn helpu i oresgyn diffygion mewn gwasanaethau traddodiadol meddyg teulu.

5.20 Mae newid arwyddocaol, er yn ddadleuol, wedi dechrau digwydd yn ein gwasanaeth ysbytai. Nid yw'r broses wedi dod i ben ac ni all unrhyw un guddio rhag y newidiadau sydd eu hangen i systemau iechyd ar draws pedair gwlad y DU er mwyn i ni gynnal GIG Cymru wedi ei integreiddio yn unol â'n cynllun. Mae Cymru wedi llywio'r cam tuag at ofal iechyd darbodus a'r angen i seilio ein penderfyniadau ar sail tystiolaeth glir gyda chymorth camau i wella iechyd y cyhoedd.

5.21 Yng Nghymru, cymerwyd camau i gyflwyno deddfwriaeth Gwasanaethau Cymdeithasol newydd ac i ddiogelu gwariant ar y gwasanaethau cymdeithasol er mwyn gallu gwella integreiddio gwaith gyda'r GIG ymhellach. Mae ein deddfwriaeth newydd a Deddf Gwasanaethau Cymdeithasol a Lles yn golygu y bydd hyn yn dal i fod yn elfen bwysig o'n gwaith yng Nghymru.

5.22 Nid ydym yn credu bod marchnadeiddio a darnio gwasanaethau yn helpu cleifion a defnyddwyr. Ni fydd Llafur Cymru'n dewis y llwybr hwn, a bydd gennym farn bragmataidd o gymorth ychwanegol y gall fod angen ei ariannu er mwyn helpu i fodloni gofynion penodol, neu gynnwys diffygion, yn ein patrwm arferol o wasanaethau cymdeithasol ac iechyd sydd wedi eu cynllunio. Credwn mai gwasanaethau wedi eu cynllunio ac integredig yw'r ffordd orau o ymateb i'r gofynion cynyddol ar gyfer gwasanaethau ynghyd â thoriadau'r Torïaid i'n cyllidebau. Mae'n drist bod toriadau o'r fath yn gallu effeithio waethaf ar y bobl mwyaf agored i niwed – colli canolfannau preswyl a gofal dydd, pwysau ar wasanaethau gofal yn y cartref a cholli cyngor ar hawliau lles.

5.23 Ein bwriad hefyd yw dathlu gweithgaredd corfforol ar draws y sbectrwm oedran. Byddwn hefyd yn annog llwyddiant chwaraeon a all ddarparu modelau rôl er mwyn dylanwadu ar batrymau ymddygiad yn y dyfodol. Ynghyd â llwyddiant ar y meysydd rygbi a phêl-droed, a thrwy ymdrechion ein beicwyr, athletwyr a phawb arall sy'n ymwneud â chwaraeon – byddwn yn cefnogi ymdrechion i ddenu digwyddiadau chwaraeon mawr i Gymru. Gwyddom y gall hyn i gyd helpu i gynyddu gweithgaredd corfforol, ac i ddylanwadu ar fywydau er gwell. Mae llwyddiant 'rasys parciau' ar fore Sadwrn a'r camau niferus a gymerir i annog pob person i fod yn fwy corfforol egnïol yn hanfodol.

5.24 Rydym wedi ein bendithio â chyfoeth naturiol – arfordiroedd, mynyddoedd a chefn gwlad, lonydd beicio, llwybrau beicio mynydd, ynghyd â chyffleusterau chwaraeon a hamdden mwy ffurfiol a all barhau i dyfu fel catalydd ar gyfer bywydau iachach. Gwyddom pa mor bwysig yw hyn gyda'r rhagfynegiadau twf yn lefelau gordewdra, achosion o ddiabetes, lefelau camddefnyddio sylweddau a gofynion eraill ar iechyd y cyhoedd. Bydd Llafur Cymru yn gweithredu er budd hirdymor ein cymdeithas – p'un ag yw hynny'n gwahardd smygu mewn ceir gyda phlant, gweithredu i leihau siwgr

a brasterau mewn bwydydd, neu sicrhau arferion yfed mwy diogel. Byddwn yn parhau i ymateb i anghenion y rheiny sydd angen gwasanaethau iechyd meddwl ac yn datblygu'r cymorth sy'n cael ei gynnig gan Fesur Iechyd Meddwl (Cymru) a'n cynllun "Law yn Llaw at Iechyd Meddwl".

5.25 Nid oes angen edrych ymhellach na chanfyddiadau anhygoel carfan Caerffili (gweler [yma](#)) i weld sut y gall newidiadau bach i ffordd o fyw effeithio ar ddisgwyliad oes unigol. O gerdded yn fwy rheolaidd, newidiadau bach i'n deiet, lleihau'r alcohol yr ydym yn ei yfed, neu roi'r gorau i smygu - mae ein lles yn y dyfodol, yn llythrennol, yn aml yn ein dwylo ni!

5.26 Ond rydym hefyd yn ymwybodol gyda llawer o gynghorau lleol yn gorfod blaenoriaethu gwariant ar wasanaethau gorfodol, ym meysydd addysg a'r gwasanaethau cymdeithasol, bod gwasanaethau hamdden lleol a chyfleusterau chwaraeon o dan bwysau cynyddol ac mae rhai yn cau. Dyma'r math o weithredu gwrthgynhyrchiol, na wneir trwy ddewis, ond sy'n cael ei orfodi oherwydd pwysau cyllidebol.

5.27 Gwelwn Gymru fel cenedl sy'n gyfeillgar i ddementia a byddwn yn datblygu Gweledigaeth Genedlaethol Cymru ar Ddementia. Dyma un o'r enghreifftiau niferus lle mae cynllunio ac integreiddio ein gwasanaethau cymdeithasol ac iechyd mor hanfodol. Mae hefyd yn un o gymaint o enghreifftiau lle gellir cydnabod rôl amhrisiadwy Gofalwyr.

Mae Llafur Cymru'n gwybod bod Cymru iach ac egnïol yn ganolog i'n lles yn y dyfodol.

THEMA TRI: CYMRU UCHELGEISIOI SY'N DYSGU

5.28 **Rydym yn uchelgeisiol i Gymru** a gwyddom fod bodloni gofynion y degawd nesaf yn gofyn i ni barhau i ddatblygu **gwlad sy'n dysgu**.

5.29 Nid oes unrhyw un mor uchelgeisiol ar gyfer ein gwlad na Llafur Cymru. Dros y pum mlynedd diwethaf nid oes unrhyw garreg heb ei throï yn ein cenhadaeth i roi Cymru ar fap y byd - trwy ddod â Pinewood i Gymru - neu NATO. Rydym wedi cyflawni y tu hwnt i'r disgwyliadau am bum mlynedd, ond mae gennym fwy o uchelgais ar gyfer y pum mlynedd nesaf. Er mwyn cyrraedd ein potensial, gwyddom fod yn rhaid i ni roi'r sgiliau cywir i bobl ifanc i lunio eu dyfodol, a dyfodol eu cymunedau. Dyna pam yr ydym wedi rhoi'r argymhelliad o Lythrennedd Digidol ar gyfer ysgolion ar lwybr cyflym, ac mae'n rhaid i'r uchelgais hwn lywio ein maniffesto sydd i ddod.

5.30 Mae Arolwg Cenedlaethol Cymru ([yma](#)) yn rhoi cipolwg i chi ar y ffordd y mae pobl yn gwerthfawrogi gwasanaethau ar draws Cymru ac mae'n rhaid i hyn lywio ein dyheadau i wella Cymru ymhellach. Trwy nodi llwyddiant byddwn hefyd yn gallu gwella safonau a mynd i'r afael â gwendidau a'r amrywiadau yn y gwasanaethau hynny sydd angen eu gwella i gyd-fynd â'n dyheadau.

5.31 Rydym yn ymfalchïo yn y ffaith ein bod, mewn addysg, yn diwygio'r system, yn gwella safonau ac yn canolbwyntio ar gau'r bwlch mewn cyrhaeddiad. Rydym wedi ehangu cyllid ymhellach ar gyfer y rheiny sydd â'r angen mwyaf trwy'r grant amddifadedd disgyblion. Mae'r cynllun brecwast am ddim mewn ysgolion cynradd yn rhoi buddion addysgol, maethol ac ehangach.

5.32 Byddwn yn parhau i chwilio am gyfleoedd i ymestyn darpariaeth y blynyddoedd cynnar a gofal plant ymhellach, tra'n cydnabod y gall fod angen ffrydiau ariannu ychwanegol i ymestyn y ddarpariaeth yn sylweddol. Fe wnaethom nodi'r ffocws ar ofal plant yn Etholiad Cyffredinol 2015 a byddwn yn ystyried cyfleoedd a chyllid newydd sydd mor hanfodol i ryddhau ehangu'r ddarpariaeth hanfodol yma ymhellach.

5.33 Rydym wedi ysgogi llythrennedd a rhifedd o'r newydd yng Nghymru, tra bod ein disgyblion mwyaf abl yn cael cefnogaeth trwy gynllun Seren. Mae cwricwlwm ysgol newydd yn dod i'r amlwg yn sgil y drafodaeth genedlaethol ddiweddar ac rydym yn defnyddio tystiolaeth ar systemau cymorth i fyfyrwyr i'r dyfodol.

5.34 Credwn fod prentisiaethau'n hanfodol i gyflawni ein dyheadau, a byddwn yn parhau i ystyried y ffordd orau o wneud i hyn gyd-fynd ag anghenion cyflogaeth a chyfleoedd economaidd sy'n dod i'r amlwg. Mae'n rhaid bod uchelgais a rennir i gyflenwi ar gyfer y genhedlaeth ifanc ac mae gan yr holl randdeiliaid gyfraniad i'w wneud.

5.35 Mae gwlad sy'n dysgu hefyd yn cael ei nodi gan ei hymagwedd tuag at ddysgu gydol oes. Mae Cronfa Ddysgu Undebau Cymru wedi dangos potensial dysgu yn y gweithle ac mae'n rhaid i ni ystyried gwersi ar gyfer uchelgeisiau eraill sydd gennym ar gyfer Cymru. Mae'r gweithle yn allweddol i ddatblygu ystod o sgiliau yn cynnwys ehangu sgiliau dwyieithog ac ieithoedd modern.

5.36 Rydym wedi gwneud cynnydd sylweddol wrth gyflwyno'r genhedlaeth nesaf o fand eang ar draws Cymru. Bydd hyn o gymorth i Gymru ymateb i'r dyfodol cynyddol ddigidol. Mae'r oes ddigidol yn ganolog i ffyniant economaidd, diwygio gwasanaethau cyhoeddus a'r ffordd yr ydym yn dewis byw ein bywydau. Mae'n rhaid i ni sicrhau bod gan bobl y sgiliau yn ifanc iawn i ffynnu yn yr oes ddigidol.

5.37 Rydym yn cydnabod y pwysau sydd wedi cael eu rhoi ar ddarpariaeth Addysg Bellach ar draws Cymru. Byddem yn croesawu barn am y ffyrdd a'r dulliau gorau o amddiffyn darpariaeth Addysg Bellach a dysgu gydol oes yng Nghymru.

5.38 Rydym yn cydnabod cyfraniad arbennig sefydliadau Addysg Uwch, yn cynnwys Coleg Cenedlaethol Cymru. Yn ystod Senedd nesaf Cymru mae'n rhaid i ni barhau i integreiddio cyfleoedd dysgu ar draws ysgolion, AB ac AU yng Nghymru a darpariaeth dysgu cyfrwng Cymraeg.

Mae Llafur Cymru yn dal yn uchelgeisiol o ran eich Cymru chi a gwyddom y bydd gwlad sy'n dysgu yn rhyddhau eich potensial.

THEMA PEDWAR: CYMRU UNEDIG A CHYSYLLTIEDIG

5.39 **Er mwyn cyflwyno gweledigaeth a rennir o'r dyfodol bydd angen ymagwedd unedig ar gyfer Cymru.** Gydag Arweinydd Llafur Cymru, Carwyn Jones, rydym yn dal yn ymrwymedig i ddarparu'r arweinyddiaeth unedig sydd ei hangen ar Gymru ar gyfer y blynyddoedd i ddod. Mae gweledigaeth ac arweinyddiaeth Carwyn yn wrthgyferbyniad llwyr i'r chwalfa wleidyddol a allai ddigwydd o dan glymbleidiau eraill, neu gynghreiriau gwleidyddol eraill. Byddai ansicrwydd o'r fath yn berygl mawr i Gymru, ac i'r weledigaeth o'r dyfodol yr ydym yn ei drafod gyda chi.

5.40 Rydym eisiau Cymru gysylltiedig ym mhob ystyr y gair, gyda chymunedau mwy cadarn, wedi eu cysylltu â'i gilydd a'r byd yn well trwy ffyrdd, rheilffyrdd a band eang tra chyflym. Mae Cynllun Buddsoddi yn Seilwaith Cymru yn nodi ffrwd o fuddsoddiad ar gyfer pob ardal o Gymru.

5.41 Rydym eisiau undod yng Nghymru y tu ôl i'r pethau sy'n bwysig - rydym eisiau cefnogaeth hirdymor, i'n gweledigaeth hirdymor ar gyfer y wlad. Rydym wedi dwyn ein Cynllun Gweithredu i Drechu Tlodi ymlaen er gwaethaf pum mlynedd o ymosodiadau gan y Torïaid. Pan wnaeth y Torïaid ddatgymalu Remploi, fe wnaethom gamu i mewn. Pan wnaeth y Torïaid ddileu'r Gronfa Byw'n Annibynnol, fe wnaethom lenwi'r bwlch. Ni fyddwn yn cilio rhag y dasg hon, a bydd yn un fydd yn parhau i lunio'r agenda degwch yr ydym yn ei chyflawni ar gyfer Cymru. Oherwydd ein cred bod pawb yng Nghymru'n haeddu cyfle i gael swydd, rydym wedi cyflwyno cyfleoedd ar gyfer y rheiny sy'n

anodd eu cyrraedd trwy raglen LIFT. Mae hyn bellach ar y trywydd cywir i ddarparu 5,000 o gyfleoedd hyfforddiant a chyflogaeth ar gyfer pobl ifanc sy'n byw ar aelwydydd heb waith erbyn diwedd 2017.

5.42 Am yr un rhesymau, credwn mewn sicrhau dyfodol cynaliadwy i Gymru. Bydd Deddf Lles Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) yn arwain at osod nodau ar gyfer y sector cyhoeddus cyfan yng Nghymru wedi ei anelu at greu gwlad iachach, gyfoethocach a mwy cynaliadwy. Bydd cymorth sy'n pontio'r cenedlaethau yn bwysig. O'r rheiny sy'n cael budd o Ddechrau'n Deg i'r buddion y gallwn eu cynnig i bobl hŷn, bydd Cymru'n cael ei chryfhau gyda chysylltiadau cadarn rhwng y cenedlaethau.

5.43 Rydym hefyd wedi defnyddio'r Cynllun Buddsoddi yn Isadeiledd Cymru i ddiogelu buddsoddi mewn amddiffynfeydd llifogydd ac arfordirol. Gwyddom fod yn rhaid i ni weithredu i leihau ein cyfraniad i carbon ond gwyddom fod ardaloedd o'r wlad hefyd angen gwaith lliniaru ac amddiffyn.

5.44 Mae'r un gwerthoedd yn llywio ein hymrwymiad i gydraddoldeb, hawliau a chyfiawnder yn Senedd Cymru. Ymddengys bod y Ceidwadwyr yn benderfynol o ddileu hawliau ac ymosod ar fudiad llafur, bydd Llafur Cymru yn sefyll yn gadarn gyda'n gwerthoedd a'n hymrwymadau - gan uno ein gwlad er mwyn gwerthoedd datblygol. Cafodd yr ymagwedd hon sylw mawr wrth basio Deddf Trais yn Erbyn Menywod, Cam-drin Domestig a Thrais Rhywiol (Cymru) 2015. Bydd y Ddeddf hon a 'wnaed yng Nghymru' yn helpu i achub a gwella llawer o fywydau dros y blynyddoedd i ddod.

5.45 Mae'n rhaid i ni fod yn unedig ar draws ein gwlad fach, ond gyda llawer o nodweddion unigryw. Rydym wedi cyfeirio mewn man arall at arfordir, cefn gwlad, mynyddoedd a thir fferm. Mae'r rhwydwaith o leoedd a chyfoeth naturiol yn rhoi nodwedd arbennig i Gymru.

5.46 Mae hefyd yn nodwedd arbennig sy'n cael ei adlewyrchu yn nwyieithrwydd y wlad. Byddwn yn parhau i geisio cefnogi'r iaith Gymraeg gan sicrhau bod ein strategaeth iaith Gymraeg "iaith fyw: iaith byw" yn cael ei hadolygu ac yn dal yn addas at y diben. Mae'n rhaid i ni ystyried y ffordd orau o annog sgiliau dwyieithog a'r ffordd orau o gynyddu'r gronfa o siaradwyr Gymraeg sy'n defnyddio'r iaith ledled Cymru. Mae hyn yn cynnwys ein diddordeb arbennig yn edrych ar sefyllfa darlledu trwy gyfrwng y Gymraeg a sicrhau bod safle unigryw S4C yn cael ei ddiogelu mewn trafodaethau yn ymwneud â thrwyddedu yn y dyfodol (er nad yw hyn yn fater sydd wedi ei ddatganoli yn benodol).

5.47 Mae ein cymunedau celfyddydol, diwylliannol a chreadigol hefyd yn nodwedd arbennig. Unwaith eto rydym yn sylweddoli bod pethau sydd o werth mawr o dan bwysau ariannol sylweddol o ganlyniad i benderfyniadau gwario sy'n cael eu gorfodi gan gyllidebau ariannol is.

Mae'n rhaid i Gymru barhau'n unedig ac wedi ei chysylltu'n well er mwyn bodloni heriau'r dyfodol.

6. CYMRU EICH GOBEITHION - BETH AM SIARAD

6.1 Yr ymgynghoriad cyn maniffesto hwn yw'r cyfle i gael sgwrs gyda Llafur Cymru am **"Gymru eich Gobeithion"** ar gyfer y dyfodol. Bydd y trafodaethau y byddwn yn eu cynnal, y syniadau y byddwn yn eu derbyn, y digwyddiadau y byddwn yn eu mynychu i gyd o gymorth i

- lywio'r penderfyniadau yr ydym yn eu gwneud ar ein maniffesto ar gyfer etholiadau Cynulliad 2016,
- llunio cynigion deddfwriaethol ar gyfer Pumed tymor y Cynulliad - Senedd Cymru,
- cynorthwyo penderfyniadau i'w gwneud ar bwerau trethiant wedi eu datganoli,

ac i gyflenwi "Cymru eich Gobeithion" i helpu eich teulu, eich cymuned a Chymru'r dyfodol.

SUT I YMATEB

Mae'r gwaith hwn yn cael ei gydlyn gan

Llafur Cymru, 1 Heol y Gadeirlan, Caerdydd CF11 9HA.

Ymatebion

Dylech anfon eich ymatebion i'r ddogfen ymgynghori erbyn **Dydd Gwener 16 Hydref 2015.**

WalesYouWant@labour.org.uk

Mwy o Wybodaeth

Am fwy o fanylion am y broses ymgynghori, neu i drefnu cyfarfodydd anfonwch e-bost:

Martin_eaglestone@labour.org.uk

(02920 877708)

Subject: The Wales You Want - Pre-Manifesto Consultation - Response from UCU Wales

Date: Thursday, 15 October 2015 at 13:48:00 British Summer Time

From: Lisa Edwards

To: WalesYouWant@labour.org.uk

CC: Margaret Phelan

Thank you for allowing us the opportunity to feed into your pre-manifesto consultation.

As an education trade union, whose membership includes the staff that form the heart of post 16 education and training in Wales, we absolutely support the vision to deliver a vibrant and creative country, through the provision of genuinely world class further and higher education.

We would like to see a post 16 education system in Wales that truly promotes and supports lifelong learning for all, not just for those under the age of 20 and not just employer led skills training. Vibrant and creative communities require opportunities to stimulate personal growth and development, throughout our differing life stages. Many people are unable to realise their potential as young adults; they may lack the maturity, life experience or personal circumstances that allow them opportunities to flourish. We are concerned that current educational priorities are counterintuitive to building a vibrant and creative country, and we are in danger of creating a vast pool of stifled and trapped talent amongst Welsh adults.

Further we believe that the provision of lifelong learning opportunities will support community cohesion, help to tackle poverty and will assist in promoting a healthy and active Wales. Learning can improve lifestyle opportunities, promote our understanding and tolerance of differing perspectives, increase self-esteem and can provide important social networks; all of which can help to improve physical and mental health.

Whilst we recognise the commitment that has been made to education for those up to the age of 19 and the opportunities that this will provide for the next generation, we must not abandon the 'here and now'. Can we really afford to wait a further 10 -15 years before we begin to reap the benefits of today's intervention programmes; indeed will such programmes be as successful as we would wish, if the families of today's children are not being supported themselves?

We cannot ignore the challenge of our ageing population. Lifelong learning can play an important role in promoting health and wellbeing by providing stimulation and companionship in retirement. Lifelong learning opportunities will also become increasingly important as the working population ages and it becomes more necessary to make career changes throughout working life. Surely we cannot possibly equip people with all they need to learn to take them through life, before they are 20 years old?

The Wales we want is one that values both further and higher education for the wider contribution that they make to the communities of Wales, both socially and economically.

We would like to see a fairer funding system in place, that supports learning opportunities for all, regardless of their age or educational level.

We would like to see increased transparency and accountability, to ensure that funding supports the core purpose of our educational institutions.

We would like to see a system that truly engages in partnership with education professionals and empowers practitioners to develop innovative and effective educational policies, based on professional opinion and experience.

Lifelong learning is a vital component of each of the four broad themes of the proposed Welsh Labour manifesto; our membership is made up of thousands of dedicated teaching and learning professionals, eager to support a system that will promote world class education for all. The attached UCU Wales manifesto is the result of the contribution and collaboration of UCU members across Wales and sets

out our vision for the post 16 education sector. I hope that you will find it useful in preparing your manifesto for the 2016 Welsh Assembly elections.

Please feel free to contact me, if I can be of any further assistance.

Kind regards

Lisa

Lisa Edwards
Policy and Communications Officer
UCU Wales
ledwards@ucu.org.uk

01656 721951

@UCUWales

UCUWales